

Arhivi odozdo: očuvanje organizacijskog pamćenja u prekarnim vremenima

Matija Mrakovčić

Povijest civilnog društva – skupa heterogenih aktera koji svojim aktivnostima interveniraju u društveno-političko polje – bitan je element za razumijevanje nedavne povijesti i sadašnjosti našeg društva. Organizacije civilnog društva u Hrvatskoj – od mirovnog i ekološkog aktivizma te fokusa na ljudska prava u 90-ih godina prošlog stoljeća, razvoja *watchdog* organizacija i etabliranja nezavisne kulturne scene početkom 21. stoljeća, do borbi za javna i zajednička dobra te bolje uvjete rada u prvim desetljećima ovoga stoljeća i kasnije – bile su i ostale katalizator demokratizacije, pluralizma, socijalne inovacije, inkluzije i solidarnosti.

Organizacije civilnog društva rade u nestabilnom financijskom okruženju koje ih prisiljava na intenzivnu produkciju programa, a ne ostavlja im prostor ni vrijeme za sustavnu brigu o organizacijskoj memoriji, očuvanju materijala ili transferu znanja na mlađe generacije. Od financijske krize 2010. godine, djelovanje organizacija civilnog društva obilježeno je, osim stagnacijom financijske podrške njihovu radu, i dvama paralelnim procesima: smanjenjem identifikacije novih generacija s vrijednostima koje su dominirale civilnim društvom te prekvalifikacijom sve većeg broja organizacija u organizacije koje se prilagođavaju politikama donatora. Svi ovi procesi oslabili su pritisak odozdo na okruženje u kojem se razvija civilno društvo u Hrvatskoj. U ovakvim okolnostima velik je korpus materijala proizvedenih u polju civilnog društva tijekom više od trideset godina djelovanja neadekvatno sačuvan, nesistemiziran te zbog toga neupotrebljiv i nedostupan, ne samo javnosti i struci, nego često i samim organizacijama. U međuvremenu, neke bitne organizacije civilnog društva su ugašene, a povijest njihova djelovanja postala je nedostupna. Nestajanjem pojedinačnih organizacija i odlaskom starijih generacija iz polja, sjećanje i materijali

vezani uz procese razvoja civilnog društva i utjecaj na razvoj društva u cjelini prijete nestankom ili padanjem u zaborav.

Očuvanje organizacijskog pamćenja i pamćenja o različitim područjima djelovanja civilnog društva te sistemiziranje tog znanja kroz arhivski rad kvalitativno je nova potreba nastala dugogodišnjim djelovanjem i sada već dugim povijestima pojedinačnih organizacija. Ta potreba, međutim, nije prepoznata u pravno-institucionalnom okviru arhivske djelatnosti niti u pravno-institucionalnom okviru razvoja civilnog društva. Zbog marginaliziranog položaja organizacija civilnog društva, neadekvatnih materijalnih uvjeta te posljedično njihovih ograničenih kapaciteta, većina organizacija nema potrebna stručna znanja niti ustanovljene održive i trajne prakse očuvanja svog organizacijskog pamćenja. Time vrijedan segment razvoja društva zauvijek nestaje.

Centar za dokumentiranje nezavisne kulture i neformalna platforma nezavisnih arhiva

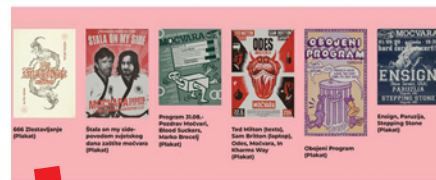
Kada su udruge Kurziv i Kulturtreger 2011. godine pokrenule Centar za dokumentiranje nezavisne kulture u prostoru kluba Booksa u Zagrebu, učinile su to upravo radi slabe dostupnosti te neadekvatnog čuvanja i propadanja fizičkih materijala koji svjedoče o dugogodišnjoj bogatoj produkciji izvaninstitucionalne kulturne scene u Hrvatskoj. Od tada Centar radi kao fizičko i virtualno mjesto sustavnog prikupljanja, obrade, katalogizacije, digitalizacije i prezentacije gradiva te funkcionira kao arhiv zajednice koji se gradi suradnjom i razmjenom znanja. Kolaborativni model rada pritom je i garancija njegove održivosti, jer su razmjena resursa i suradnja nužni u situaciji financijske nestabilnosti i podkapacitiranosti organizacija.

Okrugli stol u Puli

Konferencija u Zagrebu, panel rasprava

Arhiv Centra za dokumentiranje nezavisne kulture

Upitnik za samoprocjenu

Okrugli stol u Karlovcu

U Centru su nedugo po osnivanju pokrenute radionice samoarhiviranja za organizacije na nezavisnoj sceni, odnosno one čiji se rad dokumentira. Organizacije se direktno uključuju u rad Centra tako što koriste arhivsku bazu za razvoj vlastitih organizacijskih arhiva, koje mogu samostalno stvarati i voditi, što za svrhu ima razvoj Centra u smjeru decentraliziranja, demokratičnosti i nehijerarhijskog modela rada. Prikupljeni materijali trajno se nude na besplatno korištenje svoj zainteresiranoj javnosti. Ključan edukativni segment je i suradnja s Odsjekom za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji od akademske godine 2014./2015. omogućava obavljanje obavezne studentske prakse u Centru. Osim što stječu praktična stručna znanja i iskustvo, studenti muzeologije i arhivistike ovdje se upoznaju i s poljem nezavisne kulture te šireg civilnog društva, odnosno stječu znanja najčešće nedostupna u sklopu formalne nastave.

Godine 2015. Centar za dokumentiranje nezavisne kulture zajedno s još nekoliko organizacija koje razvijaju vlastite arhive, nezavisne knjižnice ili arhive zajednice (Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Kuća ljudskih prava, Multimedijalni institut) pokreće neformalnu platformu organizacija civilnog društva s ciljem poticanja i unapređenja tog svakodnevnog, ali u javnosti nevidljivog rada na dokumentiranju i arhiviranju vlastitog djelovanja i polja u kojem djeluju. Inicijativi se u prvom koraku pridružuje još nekoliko organizacija civilnog društva iz Zagreba.

U tom prvom razdoblju, zagovarački napori platforme rezultirali su prepoznavanjem važnosti rada na sustavnom prikupljanju i čuvanju arhivske građe civilnoga društva u Nacionalnoj strategiji za razvoj civilnog društva za razdoblje 2017. – 2021. (nije nikada usvojena), kao i uvođenjem podrške za organizacijsko i umjetničko pamćenje 2017. godine u program Zaklade Kultura nova, koja zbog oskudnih

Konferencija u Zagrebu, panel rasprava

sredstava ne uspijeva odgovoriti na potrebe više od 25 posto prijavljenih projekata. Za arhive i arhivsku djelatnost nadležno Ministarstvo kulture i medija, jedinice lokalne i regionalne samouprave, kao i Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva i dalje ne prepoznaju nužnost kontinuiranog dokumentiranja, prikupljanja, čuvanja, digitalizacije i korištenja arhivske građe o djelovanju udruga i civilnog društva općenito. Tijekom godina postaje evidentno da se unatoč zagovaračkim naporima prepoznavanje važnosti rada organizacija ne mijenja u institucionalnom okviru Republike Hrvatske.

Stoga se u 2023. neformalnoj inicijativi priključuju nove organizacije iz cijele Hrvatske. Organizacije koje danas čine platformu bave se građom vezanom za ljudska prava (Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek, Documenta, Kuća ljudskih prava), etničke manjine (Arhiv Srba u Hrvatskoj, Savez Roma u RH Kali Sara), seksualne i rodne manjine (Centar za ženske studije, queerANarchive Split), zaštitu okoliša i prirode (Eko Pan Karlovac), osobe s invaliditetom (Društvo osoba s tjelesnim invaliditetom južne Istre), nezavisnu kulturu (Centar za dokumentiranje nezavisne kulture – udruga Kulturtreger i Kurziv, Savez udruga Klubtura, Metamedij) te digitalizaciju (Multimedijalni institut) ili se bave razvojem vlastitih organizacijskih arhiva (Centar za dramske umjetnosti, Udruženje za razvoj kulture "URK", Art radionica Lazareti, AKC Attack).

Tijekom prošle godine, neformalna platforma provela je istraživanje potreba i resursa u području očuvanja organizacijskog pamćenja u kojem je sudjelovalo 70 organizacija civilnog društva s teritorija cijele Hrvatske i svih područja djelovanja. Rezultati istraživanja nedvojbeno su pokazali da se radi o važnom, ali zanemarenom području djelovanja. Gubitak građe, kao i njezina nesređenost i nesistemiziranost, ne predstavlja samo problem organizacijama koje gube važan aspekt vlastite memorije, nego i zainteresiranu javnost, stručnjacima i istraživačima, koji ostaju zakinuti za nezamjenjive izvore informacija o povijesti djelovanja organiziranog civilnog društva i njegovog utjecaja na razvoj lokalnih zajednica i procese demokratizacije društva.

Arhivi i civilno društvo

Kao što su pokazali rezultati istraživanja o potrebama i resursima organizacija civilnog društva, komunikacija između službenih državnih arhiva i organizacija koje su stvaratelji privatnog gradiva nije kontinuirana i često nije konstruktivna. Dojam razdvojenosti arhivskog sustava i alternativne, izvaninstitucionalne mreže arhiva pojačavaju i strateški dokumenti: Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020. – 2025. udruge i civilno društvo uopće ne spominje, kao ni Nacionalni plan razvoja kulture i medija za

INFO

Informacije o projektu „Arhivi odozdo - organizacijsko pamćenje kao element održivosti civilnog društva“ i online priručnik za samoarhiviranje dostupni su na: <https://abcdnk.hr/>

razdoblje 2023. – 2027. u području razvoja sustava arhiva, knjižnica i muzeja.

Izvaninstitucionalni karakter organizacijskih arhiva i arhiva zajednice u direktnoj je vezi s karakterom gradiva: organizacije civilnog društva same određuju svoj legitiman interes djelovanja, odnosno gradivo koje im je od interesa, kao i način arhiviranja tog gradiva. U tom smislu, jasan je raskorak između vrednovanja gradiva koje obavljaju državni arhivi i onog koje provode arhivi zajednice u suradnji s onima čiji se rad arhivira. Ipak, koncept sveobuhvatnog arhiva, koji proizlazi iz kanadske arhivističke tradicije, ukazuju na obvezu profesionalnih arhivista da prikupljaju gradivo nastalo radom cjelokupne zajednice raščlanjene u svim njezinim specifičnim funkcijama, odnosno grupama, institucijama, zajednicama i na taj način integralno čuvaju materijalne tragove njezina povijesna razvoja.

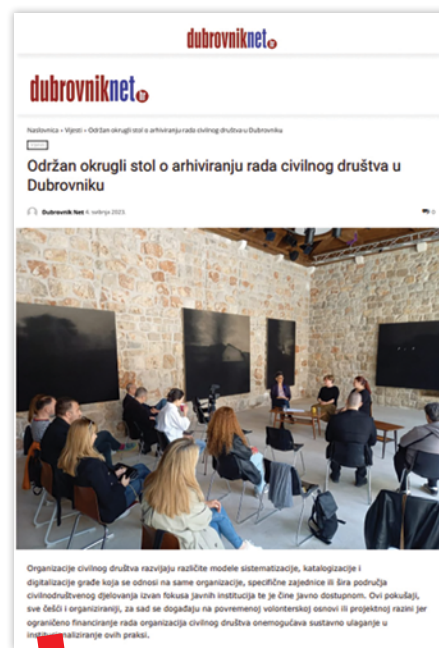
Vrednovanje privatnog gradiva kao dio akvizicijske politike državnih arhiva pokazuje na koji se način društveni akteri općenito vrednuju u društvu. Logika kategorizacije više odgovara državnim i javnim tijelima koja su ustrojena hijerarhijski, nego civilnom društvu koje je ustrojeno horizontalno. Stoga se kao centralni problem predstavlja iznalaženje kriterija po kojima je moguće neku organizaciju smatrati ili reprezentativnom ili društveno vrijednom. U tom smislu postavlja se pitanje ne samo o transparentnosti ili kriterijima, već i o načinu na koji je ustrojen proces: može li Hrvatsko arhivističko društvo bez šireg konzultativnog procesa s drugim društvenim akterima odlučivati što će biti stavljeno pod skrb arhiva, a što ne?

Gdje dalje?

Kako bi se tema važnosti očuvanja organizacijskog pamćenja proširila u široj javnosti, u 2023. platforma je održala javne okrugle stolove te sastanke s gradskim i županijskim upravama u Dubrovniku, Zagrebu, Osijeku, Karlovcu i Puli. Također, objavljen je online priručnik za samoarhiviranje, koji uključuje digitalni alat za samoprocjenu organizacijske brige o institucionalnom pamćenju, bazu postojećih znanja i praksi aktiviranja arhivske građe organizacija te zagovarački dokument (alate i istraživanja) s prijedlogom konkretnih mjera za bolji položaj nezavisnih arhiva u institucionalnom kontekstu. Svi su dokumenti trajno dostupni u online priručniku.

U aktivnosti platforme uključeno je više od 50 domaćih i međunarodnih stručnjaka i amatera u području arhiviranja i arhiva zajednice, više od 25 organizacija civilnog društva koje razvijaju vlastite arhive, javne ustanove, donositelji odluka na lokalnim razinama i akademska zajednica. Platforma je otvorena za suradnju svim organizacijama civilnog društva koje razvijaju organizacijske arhive ili arhive zajednice, prepoznaju očuvanje organizacijskog pamćenja i pamćenja zajednice kao važnu aktivnost te su zainteresirane za zajednički rad na poboljšanju položaja nezavisnih arhiva i knjižnica u institucionalnom okviru civilnog društva.

Imajući u vidu kontekst u kojem djeluju organizacije civilnog društva i u kojem provode svoje arhivske djelatnosti, veliki izazov predstavlja razvojna perspektiva i održivost ovih praksi. U tom je smislu platforma jedino mjesto promišljanja rješenja i aktivnog zagovaranja suradnje između javnog sektora i civilnog društva. ■

Press clipping, dubrovniknet.hr

Press clipping, karlovački.hr

